

ONDOKUZ MAYIS
ÜNİVERSİTESİ
İLÂHIYAT FAKÜLTESİ

SAMSUN
İLİM YAYMA VE EĞİTİM
VAKFI

TÜRKİYE
1. DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI
SEMPOZYUMU

(24 - 25 Eylül 1992.)

SAMSUN
1992

DİNLER TARİHİ AÇISINDAN BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ VE BAZI KİLİSE KÜTÜPHANELERİ

Doç. Dr. Ömer Faruk Harman

Her ilim dalında ve her ilmî araştırmada olduğu gibi Dinler Tarihi alanında da araştırılacak konularla ilgili kaynak eserlerle, yapılmış araştırmaların tesbiti, temini ve onlardan yararlanılması ilk ve temel esastır. Bu ise, kaynak kitaplarla ilmî araştırmaların nerede olduğunun ve nasıl temin edilebileceğinin bilinmesine bağlıdır. Aksi takdirde ulaşabildiğimiz birkaç kitap veya makaleyle kendimizi sınırlamış, yapılan çalışmalardan haberdar olmadığımız için de, farklı ve yeni bir şey getirememiş veya eksik bilgilerle yanlış neticele-re varmış oluruz.

Bazı ilim dallarında olduğu gibi ve hatta onlardan çok daha fazla olmak üzere Batı, Dinler Tarihi alanında bizden çok ileridir ve onların çeşitli dinlerle ilgili çalışmaları oldukça büyük bir yekün tutmaktadır. Biz de Dinler Tarihi ilim dalı bünyesinde, farklı dinlerle ilgili bir branşlaşma yoktur. Batıda ise her dinle ve hatta bu dinlerin çeşitli yönleriyle ilgili ihtisaslaşma olduğu için, gerek tek tek dinlerle gerekse dinlerde mevcut çeşitli müessese ve yapılarla ilgili oldukça detaylı araştırmalar yapılmakta, ortaya çıkan eser sayısı da o oranda fazlalaşmaktadır. Bütün bu çalışmaları takip ve temin fertlerin gücünü aşar mahiyettedir. Dolayısıyla kendi ülkemizde bulunan ve kolayca ulaşabileceğimiz kaynakların bilinmesinde fayda vardır. Bu amaçla Dinler Tarihi Araştırmaları için gerekli kaynakların bulunduğu, İstanbul'daki bazı kütüphaneleri tanıtmak istiyoruz. Tebliğimizde ağırlıklı olarak Boğaziçi Üniversitesi kütüphanesi üzerinde durulacak, kilise kütüphaneleriyle ilgili de kısa bilgiler verilecektir.

I- BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ :

A- Genel Bilgiler :

Boğaziçi Üniversitesi kütüphanesinin nüvesini Robert Kolej kitapları oluşturmaktadır. Bu sebeple başta Hıristiyanlık olmak üzere, dinlerle ilgili pek çok yayına sahip olan kütüphanede bugün, Dinler Tarihi'yle alakalı kitaplar üç ayrı seksiyon içinde bulunmaktadır.

1. Dinleri Konu Alan Kitaplar Bölümü:

Cilt ve hacim olarak en çok sayıda kitabı ihtiva eden bölüm, Onlu sistemde 200-299 numaralar arasındaki "Dinler" kısmıdır. Bu bölümde 2060 kitap mevcuttur. % 98'i İngilizce, kalanı ise diğer batı dillerinde olan bu 2060 kitabın. : 70'i Hıristiyanlık, % 10'u Yahudilik, % 10'u Asya, % 10'u da diğer dinlerle ilgilidir. Bu kitapların çoğu Amerika'da neşredilmiştir ve yarısının baskı tarihi XX. yüzyılın ilk çeyreğidir.

2. Başvuru Kitapları Bölümü :

Başvuru yayınlarının bulunduğu kısım da Dinler Tarihi açısından önemlidir. Bu bölümde Ansiklopediler, Sözlükler ve Kitab-ı Mukaddes Tefsirleri yer almaktadır. Özellikle Hıristiyan ve Yahudi teolojisiyle ilgili yüz (100) cilde ulaşan sekiz ayrı Ansiklopedi, on ikisi büyük, onu küçük olmak üzere yirmi iki sözlük, iki büyük Kitab-ı Mukaddes Konkordans'ı, Kitab-ı Mukaddes Atlası ve çok sayıda İngilizce Kitab-ı Mukaddes bulunmaktadır. Ayrıca biri on iki ciltlik, diğeri ise hacimli tek ciltlik iki ayrı Kitab-ı Mukaddes tefsiri vardır. Yine bu bölümde bir adet etimolojik İbrânice-İngilizce, bir adet Yiddiş-İngilizce, bir adet de Modern İbrânice-İngilizce sözlük mevcuttur. Frazer'in "Altın Dal" külliyyatının tümü de bu bölümde bulunmaktadır.

3. Süreli Yayınlar Bölümü :

Bu bölümde cilt olarak 60'ı doğrudan, 40'ı da dolaylı olarak Dinler Tarihi'yle ilgili beş ayrı süreli yayın vardır. Bunların en büyük özelliği 1992'ye kadar olan sayılarının bulunmasıdır. Ayrıca "Muslim World" gibi kısmen dolaylı yayınların tümü de bu bölümde mevcuttur.

B- ESERLERİN ADLARI VE MAHİYETLERİ :

1- Dinleri Konu Alan Kitaplar Bölümü :

Bu bölümde en büyük külliyesi, M. Müller'in editörlüğünü yaptığı "Sacred Books of the East" adlı 50 ciltlik çalışma teşkil etmektedir. Burada bu külliye'nin tümü mevcuttur (Oxford 1900).

Bundan sonra ikinci dev külliye 40 ciltle Editörlüğünü R. Kesr'in yaptığı "The History of Popes"dur (London 1936). Editörlüğünü M.Creighton'un yaptığı "A History of the Papacy" 6 cilt olup başlangıcından bugüne Papalığın tarihini anlatmaktadır (New York 1919). Burada az sayıda Fransızca eserden biri 9 ciltlik F. Mourret'in "Histoire Générale de L'Eglise" dir (Paris 1914). Misyonerlik faaliyetiyle ilgili önemli eser "Home Base And Missionary" (London 1933) 7 cilttir (Ed. O. A. Petty).

K. S. Latourett'in yazdığı "A History of the Expansion of Christianity" adlı eser de 6 cilt olup başlangıcından bugüne kadar Hıristiyanlığın gelişimini anlatmaktadır (New York 1944).

Kitab-ı Mukaddes ve arkeoloji alanındaki en önemli kitaplardan biri R. F. Herper'in 2 ciltlik "Old Testament and Semitic Studies" dir (Chicago 1908). Bu bölümde çok sayıda Kitab-ı Mukaddes Arkeolojisiyle ilgili çalışmayı bulmak mümkündür.

Çok sayıda mitolojiyle ilgili kitabın arasında (bunların içinde Müller, Dumezil, Elide gibi yazarların çalışmaları da vardır) en geniş

11 ciltlik J. A. Mac Culloch'un "The Mythology of all Races'idir (New York 1964). Burada tüm kültürlerdeki mitolojik materyaller bulunmaktadır.

Ayrıca Şinto, Hindu, Budist, Güney ve Kuzey Amerika dinlerine ait 30'a yakın eser vardır. Primitif dinlere ait kitapların sayısı da 25'dir. Bunların içersinde en önemlisi M. Gimbutas'un "The Language of the Goddess" (New York 1989) adlı eseridir. burada Prehistorik dönemlerde Tanrıça kültüyle ilgili bol materyal bulunmaktadır. Yine bu bölümde Hıristiyan Apolojisi, Mezheplere ait kitaplar, heretik akımlar ve Azizlere ait çok sayıda döküman mevcuttur. Bu kısımdaki önemli çalışmalarından biri Yeni Ahid'in mukayeseli olarak 8 İngilizce Versiyonunu işleyen A. Wergle'nin çalışmasıdır (New York 1946). Burada şu versiyonlar ele alınmıştır. Tyndale 1535, Great Bible 1540, Geneva Bible 1561, bishop's Bible 1602, Rheims New Testament 1582, KJV 1873, American Standart Version 1901 ve RSV 1946.

Ayrıca bu seksiyonda biri Eski Ahid'in, biri de Yeni Ahid'in olmak üzere iki adet Grekçe versiyon mevcuttur.

Bu seksiyonda bulunmamakla birlikte doğrudan Dinler Tarihiyle ilgili elli kadar kitap da "Dökümanlar" kısmında bulunmaktadır. "Dökümanlar" kısmındaki dinler tarihiyle ilgili çalışmalar, ana metinlerden (özellikle çivi yazılı kaynaklar) batı dillerine ve de ağırlıkla İngilizce'ye yaptığı o güne kadar bulunan tüm metinler buradadır. C. H. Gordun, "Ugaritic Literature. A Comprehensive Translation of the Poetic and Prose Texts" (1949 Roma). Bu eserde zaman zaman Ugarit ve Kitab-ı Mukaddes paralelliklerine de yer verilmiştir.

2- Ansiklopediler. Encyclopaedia of Religion and Ethics ve The Interpreter's Dictionary of the Bible'in (5 cilt) yanında 13 ciltlik Kitab-ı Mukaddes teolojisi ve tarihiyle ilgili, editörlüğünü S. M. Jackson'un yaptığı "The New Encyclopedia of Religious Knowledge" (Michigan 1960) adlı ansiklopedi Hıristiyani bir bakışla kaleme alınmıştır. Editörlüğünü K. Rahner (v.d)'nin yaptığı "Sacramentum Mundi" de ağırlıklı olarak Yahudi ve Hıristiyan teolojisiyle ilgili olup

6 cilttir (New York 1968).

Bu bölümün en değerli ansiklopedilerinden biri 1967 tarihli Washington basımlı "New Catholic Encyclopedia"dır (Ed. The Catholic Univ. of America, Washington 15 cilt). Burada hem Yahudilik hem Hıristiyanlıkla ilgili tüm kavramlar Hıristiyani bir bakışla ele alınmıştır. Editörlüğünü C. Adler'in yaptığı 12 ciltlik "The Jewish Encyclopedia" (New York 1901) ve Editörlüğünü I. Landman'ın yaptığı daha popüler düzeydeki "The Universal Jewish Encyclopedia" (10 cilt, New York 1969) bu seksiyonda bulunmaktadır. Frazer'in meşhur 13 ciltlik "Golden Bough"ı da buradadır (London 1955 3. baskı).

Bu seksiyondaki en önemli eser şüphesiz G. A. Buttrick (v.d.)'nin editörlüğünü yaptığı 12 ciltlik "The Interpreter's Bible"dir (New York 1952). Bu tefsirin I. cildinin ilk 480 sayfası Kitab-ı Mukaddes tarihi, dökümanlar hipotezinin analizi ve Yahudiliğin tarihine ayrılmıştır. Buttrick yine editörlüğünü kendisinin yaptığı IDB'de bolca kullandığı arkeolojik ve filolojik materyalleri bu tefsirde de kullanmaktadır.

Büyük boy Kitab-ı mukaddes atlası "D'Histoire De L'Eglise" (H. Jedin v.d. 1990 Brepolis) bu seksiyondaki tek Fransızca eserdir.

Bu seksiyonda ayrıca 1 Akkadca-Almanca (3 cilt), 1 Yiddish-İngilizce, 1 Çağdaş İbrânice-İngilizce, 3 Latince-İngilizce, 2 Grekçe-İngilizce ve 1 de Kitab-ı Mukaddes İbrânesi-İngilizce sözlük vardır.

Bu en son eser son derece önemlidir. Latince yazar W. Gesenius'dan İngilizce'ye E. Robinson tarafından çevrilen bu sözlük "A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament Including Biblical Chaldee" (Boston 1863) adını taşımaktadır. Kitab-ı Mukaddes'de bulunan her kelimenin, nerede nasıl geçtiğini, İngilizcesini, Süryanice, Arapça, Etyopyaca, Aramice ve Babil-Kaldecesini vermekte, kelimelelerin etimolojisiyle uğraşmaktadır. Eski olmakla birlikte bilimsel açıdan değeri oldukça yüksektir.

3- Süreli yayınlar kısmında ikisi doğrudan üçü dolaylı Dinler Tarihiyle ilgili beş süreli yayın vardır. Bunlardan Journal of Archaeology, Anthropology ve History'i bir yana bırakırsak özellikle "Journal of Near Eastern Studies" Yakın doğu dinleriyle uğraşanlar için zengin malzeme sunmaktadır. Bu derginin 1940-1991 arasına ait 45 cildini bulmak mümkündür (Chicago). İkinci önemli dergi, Asya dinleri ve kültürleriyle ilgili olan "Journal of Royal Asiatic Society"dir (London). Bu derginin 1970-1991 arasındaki sayıları mevcuttur.

Burada tanıtılan eserlerin tümü Dinler Tarihiyle doğrudan ilişkili ya da ona ait yayınlardır. Bu tip yayınların yanında Dinler Tarihiyle dolaylı olarak ilişkili çok sayıda eser mevcuttur. "Tarih" bölümündeki Klasik Çağlar'a ait yazarların tümünün eserlerinin orijinalinden İngilizce'ye çevrisini içine alan (bunlara Tacitus, Josephus, Philo da dahildir) "Ancient Writers" kısmı buna iyi bir örnek teşkil eder. Bunun yanında süreli yayınlar bölümündeki Journal of Orient, Oriens gibi dergilerde de Dinler Tarihiyle ilgili pek çok makale mevcuttur.

Boğaziçi Üniversitesi'nin kütüphanesinden faydalanabilmek için belli bir miktar ücret karşılığı alınan kimlik kartı gereklidir. Bu kimlik kartları ile kitap alabilmek mümkündür. Öğretim Üyeleri de dahil tüm Öğretim Elemanlarının bu kartı almaları mecburidir.

II- SENTANTUAN KİLİSE KÜTÜPHANESİ :

Sentantuan (Saint Antoin) İtalyan Katolik kilisenin oldukça büyük bir kütüphanesi mevcuttur. Bu kütüphanede tamamı Hıristiyanlıkla ilgili olmak üzere İngilizce, Fransızca ve İtalyanca çok sayıda kitap vardır. Kütüphanede bulunan belli başlı ansiklopediler şunlardır:

Dictionnaire de Théologie Catholique : Paris'te 1924'de neşredilen otuz ciltlik bu ansiklopedide, A'dan Z'ye Hıristiyan teolojisiyle ilgili meseleler, tarihî seyri de verilmek suretiyle incelenmektedir.

Histoire des Conciles : Paris'te 1931'de neşredilen on sekiz ciltlik bu ansiklopedide, başlangıcından itibaren bütün konsiller, konsil kararları da verilmek suretiyle anlatılmaktadır.

Yine bu kütüphanede bulunan Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie ve Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques adlı ansiklopediler de Hıristiyan mimarisi, ibadetleri gibi konular işlenmektedir.

Kütüphanede bulunan kitapların tasnif ve kataloglaması yapılmamıştır.

III- ASSOMPTION KİLİSESİ KÜTÜPHANESİ :

Önceleri Bizans Araştırmaları Merkezi olan bu kütüphanede, Hıristiyanlıkla ilgili (Dogmatik, Ahlak, Liturji, Kilise Tarihi) çok sayıda kitap bulunmaktadır. Ayrıca Dictionnaire de Spritualité adlı ansiklopedi ile papalık kararlarının yayınlandığı La Documentation Catholique adlı külliyyat da mevcuttur.

Kilise kütüphanesinde mevcut kitapların katalogları çıkarılmamıştır.

IV- HEYBELİADA RUHBAN OKULU KÜTÜPHANESİ :

Kitap yönünden oldukça zengin olan bu kütüphanede çok sayıda ansiklopedi, periyodik yayın bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde gösterebiliriz :

The Interpreter's Bible : 12 cilt.

Dictionary of the Bible : 5 cilt.

Theologisches Worterbuch zum Neuen Testament,

Dictionnaire de la Bible (Vigouroux'nun) : 10 cilt.

Lexion für Theologie und Kirche : 10 cilt.

New Catholic Encyclopedia

Orientalia Christina Analecta.

Ayrıca Kilise Babalarının eserlerinin Fransızca çevirililerinin oluşturduğu "Sources Chr tennes" serisi de bu kütüphanede mevcuttur. Diğer taraftan

Byzantion.

Revue d'Histoire Eccl siastiques

Revue Th ologique de Louvain

Theology Today

Concilium

Revue des Sciences Philosophiques gibi periyodikler en son sayıları da dahil. bu kütüphanede mevcuttur.

Bu kiliselerin dıŐında, St. Esprit, St. pierre gibi diğer kiliselerde de oldukça çok sayıda kaynak eser vardır.

Kilise kütüphanelerinden istifade etmek mümkündür, ancak hiçbir kilise kütüphanesi tasnif edilmiŐ ve katalogları hazırlanmıŐ değildir.